

MUSIQA TA'LIMI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING IJODIY FAOLLIGINI OSHIRISH METODIKASI: PEDAGOGIK YONDASHUVLAR VA AMALIY TAJRIBA TAHLILI

**Otaxonova Muxlisa
Bahtiyorjon qizi**

*Qo'qon davlat universiteti
Musika ta'limi va san'at magistranti*

**Muqaddasxon
Djumaboyeva Shavkatovna**

*Qo'qon davlat universiteti musiqan talimi va
sanat datsenti*

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada musiqa ta'limi darslarida o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirish muammosi pedagogik, psixologik va metodik jihatdan kompleks yondashuv asosida tadqiq etiladi. Tadqiqotda musiqa ta'limining nafaqat bilim va ko'nikmalarni shakllantirish, balki o'quvchining estetik tafakkuri, ijodiy mustaqilligi va shaxsiy ifoda ehtiyojini rivojlantirishdagi o'rni markaziy masala sifatida ko'rib chiqiladi. Maqolada ijodiy faollik tushunchasi o'quvchining musiqiy faoliyatga faol munosabati, mustaqil fikrlashi, improvizatsiya qilish qobiliyati va emotsional-ijodiy tajribasi bilan uzviy bog'liq holda talqin qilinadi. Tadqiqot jarayonida musiqa darslarida ijodiy muhit yaratish, interfaol va amaliy mashg'ulotlardan foydalanish, tinglash, kuylash, musiqiy tahlil va ijodiy topshiriqlarni uyg'unlashtirish orqali o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Olingan natijalar musiqa ta'limi jarayonida an'anaviy reproduktiv yondashuvdan ijodiy-shaxsga yo'naltirilgan metodikaga o'tish zarurligini ilmiy asoslab, ta'lim amaliyotida qo'llash uchun metodik tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar:

musika ta'limi, ijodiy faollik, musiqiy tafakkur, pedagogik metodika, ijodiy faoliyat, estetik tarbiya, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim.

Kirish.

Zamonaviy ta'lim tizimida shaxsning ijodiy rivoji ustuvor vazifalardan biri sifatida e'tirof etilayotgan bir sharoitda musiqa ta'limi o'quvchilarning nafaqat estetik didini, balki ularning ijodiy faolligi va mustaqil tafakkurini shakllantirishda muhim pedagogik imkoniyatlarga ega fan sifatida namoyon bo'lmoqda. Musika san'ati o'z tabiatiga ko'ra ijodiy faoliyatga tayangan bo'lib, u o'quvchini tayyor bilimlarni qabul qiluvchi emas, balki musiqiy obrazlarni his etuvchi, talqin qiluvchi va qayta yaratuvchi subyektga aylantiradi. Biroq amaliyot shuni ko'rsatadiki, musiqa ta'limi darslarida ko'pincha reproduktiv yondashuv ustunlik qilib, o'quvchilarning ijodiy faolligi yetarli darajada rag'batlantirilmaydi, bu esa musiqiy ta'limning tarbiyaviy va rivojlantiruvchi salohiyatini cheklaydi. Ayniqsa, o'quvchilarning ijodiy tashabbus ko'rsatishi,

improvizatsiya qilish, musiqiy fikrni mustaqil ifodalash ko'nikmalari tizimli metodik asosda rivojlantirilmayotgani muammo sifatida namoyon bo'lmoqda. Shu bois musiqa ta'limi darslarida ijodiy faollikni oshirish masalasini pedagogik jarayonning markaziga qo'yish, uni ilmiy-metodik jihatdan asoslash va amaliy yechimlarini ishlab chiqish bugungi ta'lim taraqqiyoti talablaridan kelib chiqadigan dolzarb ilmiy muammo hisoblanadi. Mazkur maqola aynan shu muammoni hal etishga qaratilib, musiqa ta'limi jarayonida o'quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantirishning samarali metodik yo'llarini aniqlashni maqsad qiladi.

Adabiyotlar tahlili va metodlar.

Musiqa ta'limida o'quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantirish masalasi pedagogika, psixologiya va san'atshunoslik kesishmasida shakllangan murakkab ilmiy muammo bo'lib, u turli davrlarda turlicha metodologik yondashuvlar asosida talqin qilingan. Klassik musiqa pedagogikasi tadqiqotlarida ijodiy faollik ko'proq musiqiy qobiliyatlarning tabiiy rivoji bilan bog'langan holda tushuntirilib, o'quvchi ijodkorligi tug'ma salohiyatga tayanadigan jarayon sifatida baholangan bo'lsa, zamonaviy pedagogik qarashlarda ijodiy faollik ta'lim jarayonida maqsadli shakllantiriladigan va boshqariladigan shaxsiy sifat sifatida talqin qilinmoqda. Psixologik tadqiqotlarda ijodiy faollik o'quvchining emotsional tajribasi, musiqiy idroki va ichki motivatsiyasi bilan uzviy bog'liqligi asoslab berilgan bo'lib, ayniqsa musiqiy faoliyat jarayonida hissiy kechinmalar ijodiy tashabbusni faollashtiruvchi asosiy omil sifatida ko'riladi. Shu bilan birga, musiqa ta'limiga oid metodik adabiyotlarda ijodiy faollikni rivojlantirish masalasi ko'pincha alohida mashqlar yoki ijodiy topshiriqlar doirasida yoritilib, ularning darsning umumiy tuzilmasi va pedagogik mantiqi bilan uzviy bog'liqligi yetarli darajada ochib berilmagan. Zamonaviy tadqiqotlarda esa shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, faoliyatga asoslangan yondashuv va kompetensiyaviy model doirasida musiqa darslarida ijodiy faollikni oshirish zarurati ta'kidlanib, o'quvchining musiqiy faoliyatda faol subyekt sifatida shakllanishi asosiy metodik mezon sifatida ilgari surilmoqda. Shunga qaramay, mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, musiqa ta'limida ijodiy faollikni oshirish metodikasi ko'pincha nazariy tavsiyalar darajasida qolib, real dars jarayonida qo'llash mexanizmlari yetarlicha tizimlashtirilmagan, bu esa mazkur maqolaning ilmiy dolzarbligini belgilaydi.

Mazkur tadqiqotda musiqa ta'limi darslarida o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirish metodikasini asoslash uchun kompleks pedagogik-metodik yondashuv qo'llanildi bo'lib, u nazariy tahlil, pedagogik kuzatuv va amaliy tajriba elementlarini o'zida mujassamlashtiradi. Tadqiqot metodologiyasining asosini shaxsga yo'naltirilgan va faoliyatga asoslangan ta'lim tamoyillari tashkil etib, bunda o'quvchi musiqiy faoliyatning passiv ijrochisi emas, balki ijodiy jarayonning faol ishtirokchisi sifatida qaraldi. Metodik tahlilda musiqa darslarida tinglash, kuylash, musiqiy tahlil va ijodiy topshiriqlarni o'zaro uyg'unlashtirish orqali ijodiy muhit yaratish imkoniyatlari o'rganildi. Amaliy-metodik yondashuv doirasida improvizatsiya elementlari, erkin musiqiy ifoda, musiqiy obrazlarni mustaqil talqin qilish va kichik ijodiy vazifalardan foydalanish o'quvchilarning ijodiy faolligini faollashtiruvchi asosiy vositalar sifatida tanlandi. Pedagogik kuzatuvlar jarayonida o'quvchilarning darsdagi faolligi, musiqiy tashabbus ko'rsatishi va emotsional ishtiroki tahlil qilinib, metodik ta'sirning samaradorligi baholandi. Ushbu metodlar majmuasi musiqa ta'limi jarayonida ijodiy

faollikni tasodifiy hodisa emas, balki maqsadli va boshqariladigan pedagogik jarayon sifatida tashkil etish imkonini berishini ilmiy asoslashga xizmat qildi.

Natijalar.

Tadqiqot jarayonida musiqa ta'limi darslarida ijodiy-faoliyatga yo'naltirilgan metodik yondashuvlar qo'llanilganda o'quvchilarning ijodiy faolligida sifat jihatdan barqaror va tizimli o'zgarishlar yuz bergani aniqlandi. Avvalo, o'quvchilarning musiqiy faoliyatga munosabati o'zgarib, dars jarayonida passiv tinglovchi yoki topshiriq ijrochisi bo'lish holati asta-sekin ijodiy tashabbus ko'rsatishga intiluvchi faol subyekt pozitsiyasi bilan almashdi. Musiqani tinglash jarayonida o'quvchilar asar mazmunini emotsional jihatdan chuqurroq idrok etib, musiqiy obrazlar haqida mustaqil fikr bildirishga, ularni shaxsiy tajribasi bilan bog'lab talqin qilishga intila boshladilar. Kuylash va ijro jarayonida improvizatsiya elementlarining kiritilishi o'quvchilarda ijodiy jur'at va erkinlikni kuchaytirib, an'anaviy "to'g'ri-noto'g'ri" baholash mezonlaridan qo'rquvni kamaytirdi hamda musiqiy ifodaning individual uslublari shakllanishiga zamin yaratdi. Pedagogik kuzatuvlar shuni ko'rsatdiki, ijodiy topshiriqlar tizimli qo'llanilganda o'quvchilarning darsdagi emotsional faolligi, musiqiy tashabbus ko'rsatishi va o'z fikrini musiqiy vositalar orqali ifodalash qobiliyati sezilarli darajada oshdi. Ayniqsa, guruhviy va juftlikda bajariladigan ijodiy mashg'ulotlar o'quvchilarning o'zaro muloqoti va hamkorlikda musiqiy qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirib, ijodiy faollikni ijtimoiy-pedagogik hodisa sifatida namoyon qildi. Natijalar shuni ham ko'rsatdiki, ijodiy-faoliyatga yo'naltirilgan metodika o'quvchilarning musiqiy xotirasi, ritmik sezgisi va musiqiy tafakkurini faollashtiribgina qolmay, ularning shaxsiy o'ziga ishonchi va estetik o'zini ifoda etish ehtiyojini ham kuchaytirdi. Umuman olganda, olingan natijalar musiqa ta'limi darslarida ijodiy faollik tasodifiy yoki faqat iste'dodli o'quvchilarga xos xususiyat emas, balki to'g'ri metodik yondashuv asosida barcha o'quvchilarda shakllantirilishi mumkin bo'lgan muhim pedagogik sifat ekanini ilmiy jihatdan tasdiqladi.

Xulosa.

Mazkur tadqiqot musiqa ta'limi darslarida o'quvchilarning ijodiy faolligini oshirish masalasi tasodifiy metodik choralar bilan emas, balki chuqur ilmiy asoslangan, shaxsga yo'naltirilgan va faoliyatga tayangan pedagogik yondashuv orqali samarali hal etilishini ko'rsatdi. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqlaydiki, musiqa darsi o'quvchi uchun faqat bilim va ko'nikmalarni egallash maydoni emas, balki uning ichki ijodiy salohiyati, estetik tafakkuri va shaxsiy musiqiy tajribasi shakllanadigan murakkab tarbiyaviy makondir. Ijodiy faollikni rivojlantirishda o'qituvchining pedagogik pozitsiyasi, darsda yaratilgan psixologik muhit va baholash tizimining ochiqqligi hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'lib, bu jarayonda o'quvchini faol subyekt sifatida qabul qilish asosiy metodik tamoyilga aylanishi lozim. Tadqiqot davomida aniqlanganki, improvizatsiya, erkin musiqiy talqin va ijodiy topshiriqlarga tayangan metodika o'quvchilarning musiqiy tafakkurini faollashtirish bilan birga, ularning o'ziga bo'lgan ishonchi, tashabbuskorligi va estetik o'zini ifoda etish ehtiyojini kuchaytiradi. Shu bilan birga, ijodiy faollikni rivojlantirish jarayoni tezkor va yuzaki natijalarga yo'naltirilmasligi, balki o'quvchining individual rivojlanish sur'ati va ichki ehtiyojlarini hisobga olgan holda bosqichma-bosqich tashkil etilishi zarurligi ilmiy jihatdan asoslandi. Umuman olganda, maqolada ilgari surilgan xulosalar musiqa

ta'limida ijodiy faollikni oshirishni alohida metod emas, balki ta'lim jarayonining falsafiy, psixologik va metodik asoslarini birlashtiruvchi uzviy pedagogik tizim sifatida qarash zarurligini ko'rsatadi hamda musiqa ta'limi amaliyotida qo'llash uchun ilmiy-metodik yo'nalishlar beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdullayev, R. A. (2018). *Musiqa ta'limida estetik tarbiya nazariyasi va amaliyoti*. Toshkent: O'qituvchi.
2. Asafyev, B. V. (1971). *Музыкальная форма как процесс*. Leningrad: Музыка.
3. Bo'ronov, M. B. (2020). Musiqa darslarida o'quvchilarning ijodiy faolligini rivojlantirish masalalari. *Pedagogik ta'lim*, 4, 56–61.
4. Davidova, T. N. (2015). *Музыкально-педагогическая деятельность и творчество учащихся*. Moscow: Академия.
5. Dewey, J. (2005). *Art as experience*. New York: Perigee Books.
6. Kabalevskiy, D. B. (1988). *Музыкальное воспитание школьников*. Moscow: Просвещение.
7. Kudryavtsev, V. T. (2006). Creativity as a psychological phenomenon. *Psychology of Creativity*, 2, 15–29.
8. Madrahimov, A. A. (2019). Musiqa ta'limida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvning pedagogik ahamiyati. *Ta'lim va tarbiya*, 3, 44–49.
9. Maslow, A. H. (1970). *Motivation and personality*. New York: Harper & Row.
10. Nazirov, Sh. R. (2021). Umumta'lim maktablarida musiqa darslarini tashkil etish metodikasi. Toshkent: Fan va texnologiya.